

TÌM HIỂU THÁNH KINH

<https://timhieuthanhkinh.com>

Chú Giải Bốn Sách Tin Lành Tin Lành của Đức Chúa Jesus Christ TL045 Hai Người mù và Người Câm Được Chữa Lành Ma-thi-ơ 9:27-38

Huỳnh Christian Timothy
Huỳnh Christian Priscilla

Ma-thi-ơ 9:27-38

27 Đức Chúa Jesus đã đi khỏi đó. Có hai người mù đã theo Ngài mà kêu rằng: Hỡi con cháu của Đa-vít! Xin thương xót chúng tôi!

28 Khi Ngài vào đến trong nhà, các người mù đã đến với Ngài. Đức Chúa Jesus phán với họ: Các người tin rằng, Ta có thể làm được? Họ thưa với Ngài: Lạy Chúa, được!

29 Vậy, Ngài đã chạm vào mắt họ, phán: Theo đức tin của các người, điều ấy được thành cho các người.

30 Mắt của họ đã mở ra. Đức Chúa Jesus đã nghiêm phán với họ: Hãy giữ, đừng cho ai biết!

31 Nhưng họ đã đi, đồn về Ngài trong khắp cả xứ đó.

32 Khi họ đã đi khỏi, kia, người ta đã đem tới cho Ngài một người câm bị quỷ ám.

33 Khi quỷ đã bị đuổi ra, người câm đã nói được. Các đám dân đông lấy làm lạ, nói: Không hề thấy sự như vậy trong I-sơ-ra-ên.

34 Nhưng những người Pha-ri-si đã nói: Ngài đuổi các quỷ bởi chúa quỷ.

35 Đức Chúa Jesus đã đi khắp các thành và các làng, dạy dỗ trong các nhà hội của chúng, giảng Tin Lành của Vương Quốc Trời, và chữa lành các thứ tật bệnh và đau yếu trong dân chúng.

36 Khi Ngài đã thấy những đám dân đông, Ngài động lòng thương xót họ,

vì họ mệt mỏi và bị tan lạc, như chiên không có người chăn.

37 Rồi, Ngài phán với các môn đồ của Ngài: Mùa gặt thì thật trúng, nhưng người làm thì ít.

38 Vậy, các người hãy cầu xin Chúa của mùa gặt rằng, Ngài sẽ sai những người làm vào trong mùa gặt của Ngài.

Trong bài này, chúng ta sẽ cùng nhau học về sự hai người mù được sáng mắt, một người câm được nói, bởi sự chữa lành của Đức Chúa Jesus; và lời phán của Đức Chúa Jesus về mùa gặt của Vương Quốc Trời, như đã được Ma-thi-ơ ghi lại trong Ma-thi-ơ 9:27-38.

27 Đức Chúa Jesus đã đi khỏi đó. Có hai người mù đã theo Ngài mà kêu rằng: Hỡi con cháu của Đa-vít! Xin thương xót chúng tôi!

“Đức Chúa Jesus đã đi khỏi đó” là đi khỏi nhà của Giai-ru. Nghĩa là Chúa vẫn còn ở trong thành Ca-bê-na-um và đang trên đường về lại nơi cư trú của Ngài. Có thể là Ngài đang cư trú tại nhà của Sứ Đồ Phi-e-rơ.

Trên đường Chúa về lại nơi cư trú thì có hai người mù đi theo Chúa, kêu xin Ngài thương xót họ. Việc Chúa chữa lành bệnh cho nhiều người đã được lan truyền khắp thành Ca-bê-na-um, khắp xứ Ga-li-lê, và đến tận Giê-ru-sa-lem cùng các miền trong xứ Giu-đê. Vì thế, hai người mù tại Ca-bê-na-um chắc chắn là có nghe biết về Đức Chúa Jesus. Nhưng vì họ bị mù nên không thuận tiện trong việc tìm đến Chúa. Có thể là họ quen nhau vì cùng hoàn cảnh, và cùng đi xin ăn bên nhau. Ngày hôm đó, bởi sự sắp xếp của Đức Chúa Trời cho họ mà họ có mặt trên con đường Đức Chúa Jesus đang đi. Họ đã vội vàng đi theo đám dân đông, kêu cầu sự thương xót của Chúa. Chúng ta có thể hiểu rằng, họ nghe tiếng đám dân đông bàn tán về các phép lạ Đức Chúa Jesus đã làm và nghe biết Chúa đang đi phía trước, nên họ đã đi theo và kêu xin.

Lời kêu xin của họ có một chi tiết đặc biệt. Đó là họ gọi Đức Chúa Jesus là “con cháu của Đa-vít”. Có thể họ đã nghe biết các tin đồn về Đức Chúa Jesus, trong đó, có chi tiết Ngài ra từ dòng dõi của Vua Đa-vít. Hoặc có thể trong lúc đó, Đấng Thần Linh thần cảm cho họ sự tri thức đó và họ cất tiếng kêu xin như vậy. Mục đích là Đấng Thần Linh muốn cho đám dân đông biết rõ, Đức Chúa Jesus thuộc hoàng tộc I-sơ-ra-ên, xứng đáng làm vua và Đấng Christ.

Hai người mù không trực tiếp xin Chúa chữa lành, mà chỉ xin Chúa thương xót họ. Điều này hàm ý, họ trông chờ nơi Chúa điều gì tốt nhất Chúa sẽ ban cho họ, tùy theo lòng thương xót của Chúa. Chỉ cần được Chúa thương xót thì họ được

thỏa lòng. Trong thực tế, có nhiều con dân Chúa cầu xin Chúa điều này, cầu xin Chúa điều kia với giọng điệu như là đang ra lệnh cho Chúa phải làm theo ý muốn của mình. Có một lần, chúng tôi chứng kiến, một “mục sư” người Việt, thuộc những người nói tiếng lạ, đứng dang hai chân, thọc hai tay vào túi quần, lớn tiếng “ra lệnh” cho Chúa phải làm điều này, phải làm điều nọ.

28 Khi Ngài vào đến trong nhà, các người mù đã đến với Ngài. Đức Chúa Jesus phán với họ: Các người tin rằng, Ta có thể làm được? Họ thưa với Ngài: Lạy Chúa, được!

Có lẽ hai người mù đã chen vào đám đông và kêu xin Chúa, trong lúc Chúa sắp về đến nơi Ngài cư trú. Khi Ngài vào đến trong nhà thì họ đã đến với Ngài. Có lẽ đám đông cũng đã giúp đỡ họ, đưa họ đến với Chúa. Dù họ không trực tiếp xin Chúa chữa lành sự đui mù của họ nhưng Chúa biết nỗi khao khát trong họ. Vì thế, Chúa đã hỏi họ, hàm ý là họ có tin rằng, Ngài có thể chữa lành cho họ. Họ đã xác nhận đức tin của họ. Họ tin Chúa có thể làm được sự chữa lành cho họ.

29 Vậy, Ngài đã chạm vào mắt họ, phán: Theo đức tin của các người, điều ấy được thành cho các người.

30 Mắt của họ đã mở ra. Đức Chúa Jesus đã nghiêm phán với họ: Hãy giữ, đừng cho ai biết!

31 Nhưng họ đã đi, đồn về Ngài trong khắp cả xứ đó.

Chúng ta có thể hiểu rằng, Đức Chúa Jesus không cần phải chạm vào mắt của họ để chữa lành họ. Nhưng Chúa đã chọn thực hiện hành động chạm vào mắt của họ để xác nhận nan đề của họ. Lời phán của Chúa: “Theo đức tin của các người, điều ấy được thành cho các người” hàm ý, Ngài là Đấng có năng lực chữa lành nhưng sự chữa lành được ban cho theo đức tin của hai người mù.

Theo sau lời phán của Chúa, mắt của hai người mù đã được chữa lành. Họ đã có thị lực như đáng phải có. Chúng ta không biết nguyên nhân sự đui mù của họ. Chúng ta không biết hệ thống thị giác của họ đã bị hư hoại như thế nào. Nhưng bởi ý muốn của Chúa, Ngài đã phục hồi thị giác cho họ. Tất cả những sự hư hỏng, tê liệt, mất mát trong hệ thống thị giác của họ đã ngay lập tức được phục hồi ở mức độ tốt nhất. Điều này giúp cho chúng ta hiểu rằng, bởi ý muốn của Chúa, qua lời phán của Ngài, Ngài có thể sáng tạo, phục hồi, chữa lành, và tái sinh bất cứ sự gì. Thật là phước hạnh vô cùng cho chúng ta, khi chúng ta được làm những con trai và những con gái của Đấng Thiên Chúa Toàn Năng, Yêu Thương, đầy đầy sự từ ái và thương xót, giàu có trong mọi sự, đã định sẵn những sự tốt lành cho chúng ta, từ trước khi sáng thế.

Đức Chúa Jesus đã nghiêm phán với hai người mù được chữa lành: “Hãy giữ, đừng cho ai biết!” Nhưng họ đã làm trái lời Ngài. Họ đã đi và đồn về Ngài trong khắp cả xứ Ga-li-lê. Một lần nữa, chúng ta lại thấy, tâm lý không vâng phục Chúa của những người tin Chúa và được nhận ơn thương xót của Ngài. Cho dù một người có hiểu mục đích lời phán của Chúa hay không thì bổn phận của người ấy là vâng phục Ngài và làm y theo sự phán dạy của Ngài. Khi một người làm trái nghịch lời phán của Chúa thì chỉ có một lý do duy nhất: Người ấy đã không hoàn toàn đặt Chúa làm trên hết trong đời sống của họ. Họ xem cái lý do khiến họ không vâng theo lời phán của Chúa là lớn hơn Chúa. Thánh Kinh Cựu Ước ghi lại rất nhiều lần Môi-se và A-rôn làm y theo lời Thiên Chúa đã phán dặn. Nhưng vào lúc cuối cuộc hành trình dắt dân I-sơ-ra-ên vào Đất Hứa, Môi-se và A-rôn đã một lần không vâng phục Thiên Chúa. Vì thế, hai ông đã phải chết trong đồng vắng, không được vào Đất Hứa (Dân Số Ký 20:1-13).

32 Khi họ đã đi khỏi, kìa, người ta đã đem tới cho Ngài một người câm bị quỷ ám.

33 Khi quỷ đã bị đuổi ra, người câm đã nói được. Các đám dân đông lấy làm lạ, nói: Không hề thấy sự như vậy trong I-sơ-ra-ên.

Sau khi hai người mù đã ra khỏi nhà thì có người đã đem tới cho Chúa một người câm, vì bị quỷ ám. Tính từ “câm” (G2974) trong nguyên ngữ Hy-lạp của Thánh Kinh được dùng cho cả câm và điếc. Vì thế, có thể người bị quỷ ám được đưa đến trước Chúa là một người vừa câm, vừa điếc. Qua Thánh Kinh, chúng ta được biết, ma quỷ có thể khiến cho một người bị câm và điếc. Người điếc không thể nghe biết về Đấng Christ và Tin Lành Cứu Rỗi của Ngài. Người câm không thể kêu xin sự thương xót của Ngài.

Ma-thi-ơ không ghi lại lời phán đuổi quỷ của Chúa mà chỉ ghi lại kết quả sự đuổi quỷ của Chúa đã khiến cho người câm nói được. Các đám dân đông theo Chúa vẫn có mặt tại đó đã lấy làm lạ trước quyền năng của Chúa. Câu nói của họ: “Không hề thấy sự như vậy trong I-sơ-ra-ên”, không phải chỉ nói về sự Chúa đuổi quỷ, chữa lành người câm mà bao gồm tất cả các phép lạ mà họ đã chứng kiến trong ngày hôm đó. Bắt đầu là phép lạ chữa lành người bệnh phong hủi; rồi phép lạ chữa lành người bị bại liệt; rồi phép lạ chữa lành người đàn bà bị bệnh rong máu; rồi phép lạ cứu sống con gái của Giai-ru; rồi phép lạ chữa lành hai người mù; sau cùng là phép lạ đuổi quỷ, chữa lành người câm.

34 Nhưng những người Pha-ri-si đã nói: Ngài đuổi các quỷ bởi chúa quỷ.

Những người Pha-ri-si đi theo Chúa Jesus suốt ngày hôm ấy, được chứng kiến chừng đó phép lạ Chúa làm ra, nhưng họ vẫn cứng lòng, không tin nhận Ngài là Đấng Christ. Họ đã lý luận rằng, Chúa đã đuổi các quỷ bởi quyền lực của chúa

quỷ. Chúa quỷ chính là Sa-tan, kẻ đứng đầu các thiên sứ phản nghịch Thiên Chúa, trở thành ma quỷ. Khi họ nói như vậy là họ đã đồng hóa việc làm của Chúa với việc làm của ma quỷ; đồng hóa Chúa với tội ác của ma quỷ. Họ đã cứng lòng và phạm tội xúc phạm Đấng Thần Linh. Họ hoàn toàn bị hư mất đời đời, không thể được cứu chuộc vì sự cứng lòng và sự phạm thượng của họ, như lời Đức Chúa Jesus đã phán, khi một lần nữa, họ đồng hóa Ngài với ma quỷ và đồng hóa việc làm của Ngài với việc làm của ma quỷ (Ma-thi-ơ 12:31-32).

35 Đức Chúa Jesus đã đi khắp các thành và các làng, dạy dỗ trong các nhà hội của chúng, giảng Tin Lành của Vương Quốc Trời, và chữa lành các thứ tật bệnh và đau yếu trong dân chúng.

“Khắp các thành và các làng” được nói đến ở đây là các thành và các làng thuộc xứ Ga-li-lê. Thành là nơi có đông người sinh sống và có tường thành xây chung quanh. Làng là các xóm nhỏ ít dân, không có tường thành bao bọc. Thường thì chỉ trong các thành mới có nhà hội của Do-thái Giáo, do những người I-sơ-ra-ên giàu có dựng nên, làm nhà cầu nguyện và nghe đọc Thánh Kinh, nghe giảng Thánh Kinh. Đức Chúa Jesus đã rao giảng Tin Lành trong các nhà hội. Tin Lành được gọi là Tin Lành của Vương Quốc Trời, vì Tin Lành ấy giải bày ơn cứu rỗi của Đức Chúa Trời ban cho loài người mà người tin nhận sẽ được sống đời đời trong Vương Quốc Trời.

Vương Quốc Trời là vương quốc do Thiên Chúa cai trị qua con người Đấng Christ và được thành lập qua ba giai đoạn, theo thời điểm Đức Chúa Trời đã ấn định. Giai đoạn thứ nhất là Vương Quốc Trời trong lòng người, thuộc thời kỳ Hội Thánh và Kỳ Tận Thế. Giai đoạn thứ nhì là thời kỳ Vương Quốc Ngàn Năm trong trời cũ đất cũ được phục hồi. Giai đoạn thứ ba là thời kỳ Vương Quốc Đền Đền trong trời mới đất mới. Chúng ta đang ở vào những ngày cuối cùng của giai đoạn Vương Quốc Trời trong lòng người.

Trong khi rao giảng Tin Lành, Đức Chúa Jesus cũng đã chữa lành các thứ tật bệnh, đau yếu trong thân thể xác thịt của những người đến với Ngài. Trong đó chắc chắn bao gồm cả việc đuổi quỷ. Điều quan trọng là tất cả những người được Đức Chúa Jesus chữa lành các thứ tật bệnh, đau yếu, và đuổi quỷ cho đều đã được Ngài tha tội. Việc còn lại là sau đó họ có tin nhận Ngài và giữ vững đức tin hay không. Thực tế, không riêng gì những người được Đức Chúa Jesus chữa lành tật bệnh, đau yếu, và đuổi quỷ cho đã được Ngài tha tội mà là tất cả những ai đến nghe Ngài rao giảng Tin Lành đều đã nhận được sự tha tội. Họ chỉ cần tin nhận và trở nên môn đồ của Ngài.

Cho tới khoảnh khắc Đức Chúa Jesus trút hơi thở cuối cùng trên thập tự giá, tất

cả những ai thật lòng tin nhận Ngài cùng với tất cả những ai thật lòng tin nhận Đức Chúa Trời trong thời Cựu Ước và trong thời trước Cựu Ước, đều nhận được ơn cứu rỗi của Đức Chúa Trời, dựa trên sự Đấng Christ sẽ chịu chết để chuộc tội cho loài người. Kể từ khoảnh khắc Đức Chúa Jesus trút hơi thở cuối cùng trên thập tự giá thì sự chuộc tội đã hoàn tất, toàn thể loài người được cứu chuộc bởi sự Đấng Christ đã đổ máu và chết trên thập tự giá.

36 Khi Ngài đã thấy những đám dân đông, Ngài động lòng thương xót họ, vì họ mệt mỏi và bị tan lạc, như chiên không có người chăn.

Danh từ “những đám dân đông” được dùng để chỉ những đám dân đến từ các địa phương khác nhau. Họ mang lấy gánh nặng của những nan đề và nhu cầu trong cuộc sống. Họ phải làm việc vất vả để kiếm sống; thân thể xác thịt già yếu tật bệnh, đau đớn, mệt mỏi; linh hồn và tâm thần thì cô đơn, trống vắng, đầy dẫy mặc cảm tội lỗi. Họ bị tan lạc khỏi tình yêu của Thiên Chúa và cũng không thể hòa thuận với nhau. Họ như những con chiên yếu đuối, không có người chăn, trở thành mồi ngon cho những kẻ trộm và chó sói. Đức Chúa Jesus nhìn thấy thực trạng của họ và Ngài động lòng thương xót. Động từ “động lòng thương xót” (G4697) được dùng để diễn tả sự đồng cảm nỗi đau thương, khổ khổ của người khác như của chính mình và sẵn sàng cứu giúp. Đức Chúa Jesus đã động lòng thương xót cho cuộc sống của loài người bị nô lệ cho tội lỗi, bị gánh lấy hậu quả đau đớn của sự phạm tội. Và Ngài sẵn lòng gánh thay mọi sự đau khổ ấy để cứu chuộc họ, đem họ về làm chiên của Ngài, do chính Ngài chăn giữ.

37 Rồi, Ngài phán với các môn đồ của Ngài: Mùa gặt thì thật trúng, nhưng người làm thì ít.

Đức Chúa Jesus đã dùng hình ảnh của mùa gặt để nói đến sự rao giảng Tin Lành để cứu người. Đồng lúa đã chín tới là những người trong thế gian đã đắm chìm trong tội lỗi, đang muốn được cứu rỗi, cần được nghe giảng Tin Lành để được cứu rỗi. Những người làm trong mùa gặt chính là những thợ gặt. Hành động gặt lúa là sự rao giảng Tin Lành và đem những người tin nhận Tin Lành vào Vương Quốc Trời. Rất tiếc là số thợ gặt so với đồng ruộng mênh mông đã chín tới thì quá ít; số người đi ra, rao giảng Tin Lành cho những người đang trông chờ sự cứu rỗi là quá ít.

Cảm tạ Chúa đã ban cho chúng ta được sống trong những ngày cuối cùng này với phương tiện, kỹ thuật truyền thông đại chúng mà chúng ta có thể tận dụng để rao giảng Tin Lành. Chúng ta có thể ngồi tại nhà mà giảng Tin Lành cho rất nhiều người qua các trang mạng xã hội. Có nhiều người xưng nhận mình là con dân Chúa nhưng trên các trang mạng xã hội của họ, họ chỉ rao giảng những sự

thuộc về thế gian, thay vì rao giảng Tin Lành Cứu Rỗi của Đức Chúa Trời. Có nhiều người ao ước được như Sứ Đồ Phao-lô, mong rằng, họ có thể đi khắp nơi để rao giảng Tin Lành. Nhưng Chúa đã ban cho họ cơ hội và phương tiện tốt hơn Phao-lô gấp ngàn lần mà họ đã không tận dụng. Chúng tôi tha thiết kêu gọi quý ông bà anh chị em hãy tận dụng những ngày cuối cùng này, tích cực rao truyền Tin Lành qua các trang mạng xã hội để nhiều người được cứu. Đó là một việc lành rất lớn mà Đức Chúa Trời đã sắm sẵn cho quý ông bà anh chị em. Hãy tạo ra các trang mạng xã hội để rao giảng Tin Lành của Đức Chúa Trời. Quý ông bà anh chị em có thể trích đăng bất cứ bài giảng nào của chúng tôi trên các trang mạng của quý ông bà anh chị em. Mỗi ngày, biệt riêng ra thời gian để đăng một bài. Nếu có thể được thì khóa đi chức năng góp ý để tránh cho những kẻ chẳng tin, vào đăng những lời thô tục, phạm thượng, và quảng cáo vật.

Đây là lần thứ nhì Đức Chúa Jesus ví những người trong thế gian đang muốn được cứu rỗi với đồng lúa đã chín tới. Lần thứ nhất là khi Ngài phán với các môn đồ, bên cạnh giếng nước, tại Sa-ma-ri (Giăng 4:35). Ngài sẽ còn phán một lần nữa, như đã được ghi chép trong Lu-ca 10:2, khi Ngài sai bảy mươi môn đồ của Ngài đi trước Ngài, đến các thành, các chỗ có cư dân để rao giảng Tin Lành.

38 Vậy, các ngươi hãy cầu xin Chúa của mùa gặt rằng, Ngài sẽ sai những người làm vào trong mùa gặt của Ngài.

Có người cho rằng, Chúa của mùa gặt là Đức Chúa Jesus. Nhưng Chúa của mùa gặt là Đức Chúa Trời. Đức Chúa Trời ban ơn cứu rỗi cho loài người. Đức Chúa Jesus là Đấng thi hành sự cứu rỗi. Đức Chúa Jesus là người đứng đầu những người thợ gặt. Ngài là người đứng đầu những người rao giảng Tin Lành.

Có một điều chúng ta cần suy ngẫm về sự tiền định của Đức Chúa Trời và quyền tự do lựa chọn Ngài ban cho mỗi người. Đức Chúa Trời giống như một kỹ sư thiết kế một trò chơi điện tử. Kết quả của trò chơi đã được kỹ sư định sẵn nhưng những người tham dự trò chơi hoàn toàn có sự tự do lựa chọn các quyết định khác nhau trong từng diễn tiến của trò chơi. Tùy theo sự lựa chọn của mỗi người mà họ sẽ được dẫn đến sự kết thúc ứng với sự lựa chọn của họ.

Đức Chúa Trời đã định trước kết quả của mùa gặt thuộc linh. Nhưng Ngài ban cho chúng ta cơ hội cầu xin Ngài. Ngài biết trước ai sẽ cầu xin Ngài và ai sẽ không cầu xin Ngài. Ngài hành động theo sự cầu xin và không cầu xin của chúng ta. Nhưng Ngài đã biết và định trước kết quả. Sự Ngài ban cho chúng ta quyền tự do chọn cầu xin Ngài hoặc không cầu xin Ngài là vì ích lợi của mỗi chúng ta. Người sốt sắng cầu xin sẽ được Ngài ban thưởng nhiều. Người

không sốt sắng cầu xin sẽ được ban thưởng ít. Người không cầu xin sẽ không được ban thưởng.

Chúng ta kết thúc bài học này tại đây.

Nguyện Đức Thánh Linh dẫn chúng ta vào trong mọi lẽ thật của Lời Chúa (Giăng 16:13). Nguyện Lời Chúa thánh hóa chúng ta (Giăng 17:17). Nguyện Đức Chúa Trời Thành Tín của Sự Bình An giữ cho tâm thần, linh hồn, và thân thể xác thịt của mỗi một chúng ta đều được nên thánh trọn vẹn, không chỗ trách được (I Tê-sa-lô-ni-ca 5:23), sẵn sàng cho sự đến của Đức Chúa Jesus Christ, Cứu Chúa Yêu Dấu của chúng ta. A-men!

Huỳnh Christian Timothy

Huỳnh Christian Priscilla

16/09/2023

Ghi Chú

Nếu không truy cập được các nối mạng dưới đây, xin vào <https://server6.kproxy.com/>, dán địa chỉ nối mạng vào ô tìm kiếm, rồi bấm nút **surf**.

Karaoke Thánh Ca: “Con Sống Vì Ngài Thôi”

<https://karaokethanhca.net/con-song-vi-ngai-thoi/>

Thánh Kinh Việt Ngữ Bản Hiệu Đính 2012: Các câu Thánh Kinh được trích dẫn trong bài này là theo Thánh Kinh Việt Ngữ Bản Hiệu Đính 2012. Đây là bản Thánh Kinh Việt Ngữ trên mạng, đang trong tiến trình hiệu đính để hoàn thành Thánh Kinh Việt Ngữ Bản Dịch Ngôi Lời. Quý con dân Chúa có thể đọc tại đây: <https://thewordtoyou.net/bible/>.

- Các chữ nằm trong hai dấu { } không có trong nguyên văn của Thánh Kinh, nhưng được hàm ý theo cấu trúc của văn phạm tiếng Hê-bơ-rơ và tiếng Hy-lạp.
- Các chữ nằm trong hai dấu [] không có trong nguyên văn của Thánh Kinh, đó là chú thích của người dịch.

Những sách nào đã được hiệu đính hoàn toàn sẽ được đăng tại đây:

<https://christ.thanhkinhvietngu.net/>.